

VISY BEATRIX

Az esélytelenek nyugalmaival?

BÖDECS LÁSZLÓ: AZ ÁRVÍZ HELYE

FISZ
Budapest, 2018
76 oldal, 1800 Ft

”

Bödecs László második kötete is a hiány esztétikájára épít, ahogy számos műalkotás a XX. század elejétől egészen napjainkig. A hiányérzet, a töredezettség, szétesettség, az értékvesztettség tapasztalatából táplálkozó művek a világot, a dolgokat in absentia ábrázolják. A hiány azonban olyan jel nélküli jelölet, olyan üres hely, lyuk, hézag, repedés, űr stb., amely mindig a valamivel – az artikulálhatóval, jelenlévővel – szembeállítható. A semmi is a valamivel, mindennel szemben megképződő nemlét. *Az árvíz helye* kötet cím és a verseket meghatározó címadás a hiány megragadásának, reprezentációjának koncepcióját sejtetik. A fosztóképzős verscímek sokasága épp ennek, a dolgok „megfosztásának”, a jelentések ellentétbe fordíthatóságának, a körbe írható, megfogalmazható hiányoknak jelölői (*Értelmetlen, Tehetetlen, Esélytelen* stb.) A fosztóképzős alakok olyan nyelvi lépéssel (képzővel) létrejövő kifejezések, melyek éppen a jelentések megfordíthatóságát, kiüresíthetőségét érzékeltetik, sok esetben a dichotómiát, az ellentétes struktúrákat, jelentéseket tárják fel, s amennyiben ismert, ismerhető az adott szó jelentése, a fosztóképzős alak, még egyéb jelentésmódosulások esetében is pontosan határozza meg a valami-vesztettséget, a hiányt.

Bödecs László kötete kapcsán nemcsak azért érdemes erre az eljárásra felfigyelni, mert a versek jó harmada ilyen címadással él, figyelembe véve azt is, hogy a fosztóképzős alak nem minden esetben bír negatív jelentéssel (pl. *Megin-gathatatlan*), hanem mert ez a nyelvtani képző és használata jól jellemzi a szerző viszonyrendszerét, közérzetét, élethez, léthez való viszonyát. *Az árvíz helye* nemcsak a hiányok, a semmi, az űr ijesztő kísértésének kötete, hanem a viszonyok, viszonylagosságok és viszonyrendszerek felvázolásáé is. Az eddigiekben jellemzett hiánypoétikai vonások mellett a *mintha, talán, lehetséges* alapállása („talán mondhatom, hogy a főutcán állok”; „Suttogni kéne, hátha a sötétben valaki hall-

gat”) is jellemzi a verseket. A bizonyosságokra való rákérdezés, a sokféle nézőpont és igazság lehetőségének felvetése következtében egy gondolati, az értékeket, létlehetőségeket kereső költészet áll előttünk. Ám nem egy kívülről felső hatalom, metafizikai erő indulatos faggatása történik, mint az első kötetben, a *Semmi zsoltár* több versében, és szintén nem a dolgokra rákérdező lendületes, felforgató erők működnek itt, hanem mindez az állapottrögztítés és értelemkeresés nagyon visszafogott, elégikus, reflektív hangokon szólal meg a *semmi, sehol, esélytelenség*, a *nem* és a *nincs* folyamatos árnyékában, a tagadósavak és hiánynévmások erdejében. („és nem magára gondolt / az övéit tartotta szem előtt de / nem fogyatkoztak meg csak lehetséges / hogy innen a magasságból / ott lent a mélységben / kevésbé látszanak // ha nem is néz le sejtí már ...” vagy a *Képtelen* című vers: „Nem látlak, de néha beszélünk, / azért felismerem az időszakaid, / olyan ez, mint az évszakok, ahogy / minden alakul, de semmi sem változik.”) A versbeszélők talán túlságosan is beletörődők, nyugodtak ebben a kötetben, a keserűdes megállapítások, a rezignáció, a csend (mint szintén hiányalakzat), az egzisztenciálisan, érzelmileg beérkezett, érett személy mindent relativizáló belátásai szomorú és szürke – igen, pont ezekkel a jellegtelennel jelzőkkel jellemezhető – (vers)világokat teremtenek.

A beszédhelyzetek tehát sokszor feltételesek, a beszélők *mintha*-helyzeteket, *mintha*-érzeteket közvetítenek, jövőbeli, álombeli pozícióból szólalnak meg, amelyeknek mindig eleme erre a *minthára*, nem valóságosra való ráébresztés, visszazökkentés, vagy még bonyolultabb esetben a látszólagos és valós, el/odaképzelt és valóban ott lévő váltakozása, a jövő-, jelen- vagy éppen a múltbeli folyamatos szembesítése egymással. Ezek az ellentételező gondolatkísérletek (*nem szédül*), tudati vagy idősíkbeli áttételek megnehezítik a versek követését, Bödecs költeményei nem adják könnyen magukat. Már csak azért sem, mert költészete inkább fogalmi-logikai természetű, a létezés, az emberi élet alapjait, morális és metafizikus létlehetőségeit és a mindezekhez kapcsolódó érzéseket vizsgálja. Ez nem jelenti azt, hogy poétikája nélkülözné a trópusokat, a képi, jelentésátvitelekkel élő láttatást, sőt egyfajta szituációteremtés, a hely és a tér használata fontos a versekben. A város, az otthon és a lakás mint a városi életmód lenyomatai, benyomásai ugyanúgy jelen vannak e lírában is, mint az utóbbi tizenöt-húsz évben oly sokaknál. „Élni itt is lehet, / Ez is csak egy város.” Az *Örök reggel*ben a megszólaló az „alig napfényből”, a lakás éjjeli csöndjét megsértő zajokból, kellemetlen zörejekből, a nyugalom burkát feltörő éles fényekből bontja ki költeményét. A „szűkös légtér” és a „reggel rozoga díszlet” nemcsak ezt a verset jellemezheti, hanem talán átfogóan is érvényes a versek világára. A konkrét terek, helyszínek, a városi képek itt hamar elvesztik konkrétságukat, átlényegülnek, elvonttá válva simulnak be a költemények gondolati-fogalmi síkjába. Sőt, rendjébe, rendszerébe, „itt minden rendben egyébként / a házak mint katalógusok / a könyvespolcon egymáshoz simulnak – / az emberek bennük képek // és nézheti őket valaki”. A felelőről, kívülről láttatott „alvó skatulyák” Kosztolányi *Hajnali részegségét* is idézik, a kötetben visszatérő rend, rendkeresés motívuma pedig József Attilához köthető, az emberi élet, a világ működésének, rendjének kutatása, a létezés rendezettségének és „folyton felfeslésének” számbavétele Bödecs több versében tetten érhető. Az imént idézett *itt minden* című vers mellett ilyen az *Erre van idejük* vagy a pillanatnyi csendben feltárulkozó (pillanatnyi) rend a *Megállíthatatlan* című műben: „pár pillanatra csend lett, / akkor pedig eszembe jutottál, / mialatt a kihunyó zajok / megadták magukat a rendnek.”

Az otthonosság, megérkezés tematikus szinten is meghatározó, az egyfajta beérkezetttség, megállapodottság konstatálása mégis korlátozott, némileg visszavont, nincs határtalan öröm,

boldogságra való ráhagyatkozás, az idő múlása és a múlt elvesztése feletti fájdalom, a beszélőt övező külvilág és az ebből fakadó közérzet inkább a töprengésnek, rezignációnak enged teret, a boldog-szomorú dalok (*Szenvtelen*), pátosz és érzelmi felfokozottság nélkül, akár az érett Kosztolányi alapállásával is rokoníthatók. A hétköznapi hétköznapisága, szürkesége, lassúsága, a fásultság és az unalom érzetei „ragályosak”, az olvasót ezek is elidegeníthetik. Van ezekben a versekben valami létösszegző, rendszerező gesztus; adott helyzetekből, látványokból, napszakokból bomlanak ki ezek a pillanatnyi „létegesztek” vagy azoknak elképzelt, versben, nyelv által konstruált változatai. A mozdulatlanság, a csend, a dolgok különböző – sokszor felülnézeti – nézőpontú szemlélése ad ezekre lehetőséget, késztetést, s a múlt összegzése, emlékek rendezése mellett az újra, életre való örök várakozás is hangot kap olykor, mint például a *Szinte felesleges* című költeményben, de ez a várakozás inkább túlélés, „így vésszelnek át a tetszhalottak”. S bár a múlt eseményei, emlékei és a jövő élhetőségének, minőségének kérdései fontosak tűnnek, a versekben mégis a tehetetlenség, általános esélytelenség fogalmazódik meg, ahogy itt is: „Nincs történet, e mozdulatlanságot hívjuk életnek, / ha beszélni van kedvünk róla, / telik vagy múlik, sőt egyszerűen van, / nincsenek erre jobb szavak.” Ezek a létértelmező, rendszerezésre törekvő, a dolgok összefüggéseit láttató, átfogó rezignált „tablók” a hangulatokon túl azáltal kapnak súlyt, komorságot, hogy a szerző sokszor eloldja a versbeszélőket a személyességtől, a közvetlen hangtól. A más(ik)hoz fordulás aktuálisai, a többes szám első személyű vagy a személytelen megszólalásmódok közösségi, általános (értvényű) beszédet érzékeltetnek, e poézis – nemzedéki, általános emberi – „sensus communis” jellegét erősítik, a személyes mindaddig tűnik lényegesnek, míg az érzékelés zajlik, a helyzet által létrejövő benyomások, nézőpontok kialakulnak, vagy azokban az esetekben, amikor a versbeli alany szereplőként vagy megfigyelőként részese egy szituációnak. A személyes élmények azonban gyakran absztrahálódnak, továbblépnek egy elvontabb megállapítás irányába: „Hátunkon viszünk nyarakat, teleket, / vállunkat nyomják az egek súlytalan, / széthordják szőke tincseinket a szelek.”. A lírai én finom változatai, a megszólalásmód változatossága, a versen belüli nézőpontok váltakozása mindenképpen e líra erőnei között említhető, hiszen tovább erősítik a fentiekben már kifejtett viszonyrendszerek, árnyalatok relativitását, a személyes és az általános létezés közti átmeneteket, a dolgok szerepe és súlya közti finom különbségeket, a nyelvet egy rögzített pozícióból (le)uraló beszédmódok lebontásának próbálkozásait.

Ugyanakkor, ahogy az eddigiekből is kitűnhetett, Bödecs lírája vagy pontosabban lírai alkata érzékeny megoldásaival és vállalt fásultságával, magára kényszerített nyugalomával elszántan keresi a létezés, a történelem értelmét, az ember mint olyan általános igazságait, metafizikai, antropológiai és morális kapaszkodóit. Az ilyesfajta dolgokba vetett bizalom vagy legalábbis ezek felismerésére, megragadására tett próbálkozások és ezek versbeli megformálása, a hangvétel, versépítkezés, a nyelvi, logikai eljárások (például gondolatritmus, ellentétpárok, az általános névmások [semmi, mind, minden stb.] használata) a modernség, elsősorban Kosztolányi és József Attila 30-as évekbeli lírájához kapcsolja versvilágát. Bödecs reménytelensége, elveszettsége „mindössze” annyival nagyobb, túl a XX. századon, hogy nála már nemigen találjuk a forma ellenpontozó, megtartó, abroncsoló szerepét, mely a „legszebb rímmel csap a jajra”.

Az éjszakákból, esti és reggeli állapotokból kibomló versek, ahogy az elődöknél is, a kiéleltett percepció időszakai, a tudatállapotok elmozdulhatnak, a különböző létsíkok – álom,

képzelet, valóság – egymásra csúszhatnak. A nyugodt napszakok eseménytelen eseményességéből, a megfigyelés helyzetéből, a csendből, a látványból elinduló gondolatok, meglátások mindkét költővel összefüggéseket mutatnak, gondolhatunk József Attila éjszaka verseire (*Külvárosi éj, Téli éjszaka, Hazám*) vagy a *Hajnali részegsége*re is.

A Kosztolányi-hatást a boldog-szomorú dalok bödecsi alakváltozatai mutatják, a beérkezés elégedettségének és veszteségeinek paradoxonjai, ambivalenciái, illetve a *Számadás*-ciklus nagy összegző verseinek otthon-otthontalanság víziói, tudatállapotokat megbontó, ég felé tekintető metafizikai bizonyosságkeresése, melynek során az élet mulandóságával, szépségével, szociális-társadalmi aspektusaival egyaránt számolnak a megszólalók. József Attila hatása még ennél is egyértelműbben megmutatkozik, a már említett rend és a hideg úr motívuma több alkalommal is feltűnik, így a *Nem volt esély* című záróversben is, a kötet talán legszemélyesebb vallomásában. A cím és az első két szakasz még leíró, személytelen. A forró nyári képet mint az élet (túl)érett tetőpontjának, életteltettségnak az ábrázolását a „Mennyire szeretlek, élet,” elragadtatott vallomás szakítja meg, az ódai magaslatok, a másik iránt érzett szerelem, szeretet nyelvi áradása azonban rögtön meg is megtorpan, az érzelmek kimondása ugyan nem szakad meg, de a költemény mégis a veszteségeket, az elveszett esélyt fogalmazza meg, és a dolgok mögötti háttérhez, a minden mögött ott feketéllő József Attila-i hideg, közönyös semmihez érkezik: „a feketülő légtér mögül kileső ár, / a hideg csillagok.” A vers emelkedettsége hasonló, mint a kötetben helyet kapó *Oda* című versben, mely alcímével, műfajmegjelölésével is rögtön megidézi a költőelőd *Ódáját*. Az *Oda* pedig szintén a belső szervek útvesztőibe, meleg csendjébe vezet, „nyirkos melegbe, kényelembe, csendbe, / földilátú súlytalanságba, / egyformán közel minkét véghez”, mely egyszerre az anyaméh kezdet előtti védelmező bugyra, a születés előtti ősegyiség és a szerelem, két test egyesülésének, egy gyermek megfogadásának helye is. A második rész, tovább feszítve a József Attila korában még szokatlan nézőpontot, képtársítást, egy nőgyógyászati lelet átpoétizálásában számol be a magzat befogadására alkalmas női testről. S ezt az orvosi diagnózis által eltávolított, objektivizált szervleírást követi, ahogy a vers pretextusában is, a „Szeretlek, mondom...” kezdetű vallomás, itt formailag inkább a *Mellékdalra* komponálva.

A tér, a rend, az emlékezet szövedékét a kötet legmeghatározóbb hiányalakzata, a csend szövi. Csönd, némaság, hallgatás. E hiányok többféle jelentéssel bírnak, egyrészt a tehetetlenség, szenvtelenség, esélytelenség jelzéseiként is szolgálhatnak, „Ő nem kiáltott, csak nézte, / ahogy lezárul a jóllakott kukafedél.” A feszült csend, az elakadó hang, a cselekvés blokkolása, a kimondás képtelensége többször megfogalmazódik a versekben. Ugyanakkor ezek a bénult helyzetek, „Nem jött ki hang a torkán,” „Csak az ér feszült pattanásig”, a versben, vers által való megszólalás metafikciói is egyben. A költemény nem más mint a hiánnyal szemben létrejövő, a csendből, beszéd nélküliségből kiszakadó valami, a „lét dadogása.” De épp ez adhatja Bödecs csöndjeinek pozitív töltetét is, a csend állapota valamiféle teljesség is, a teremtes, létezés „normális” alaptónusa, az ezzel harmóniában lévő ember egysége; a reménynek, a bizakodásnak a csendje, melyet végül a külvilág és az ott megképződő hiányok, zavarok kénytelenek feltörni: „de a csend csak addig volt elviselhető, / amíg még hittem benne, hogy eléd állhatok / megtörni”. A csendhez hallgatáshoz, szóláshoz való viszony dilemmáit a *Meggon-dolatlan* című költemény is exponálja, nemcsak azzal a kijelentéssel, hogy a „szeretet néma, kétféjű szörnyeteg”, hanem sokkal inkább a hallgatás, a csend „viselésének” morális háttérét,

a tettek felelősségét veti fel az „Akik még akarnak valamit, / viselik a legmélyebb csendekeket” sorokkal.

Van valami bénító, általános tehetetlenség a világ dolgaival, a társadalommal szemben, mintha ez lenne Bödecs László kötetének alapállása. Mintha az ember, az egyén nem lenne hatással a világra, saját létezésére, az igazán fontos dolgokra – nem bír, képtelen, nem adatik meg számára. Ám ez nem mentesít, az emberi tettek követelme, a cselekvés belső készítése attól még érvényben van. Ez a feszültség, a kell és a van (vagyis a nincs), a kételyek, bizonytalanságok (vagyis a van-e) és a biztos, hétköznapi dolgok közti hiányok adják a művek felhajtóerejét, a dilemmákat – „Hogy teszünk még, szegényen, / hogy remélünk, meggondolatlan” –, a hiányérzeteket, és termelik ki a hiány poétikáját. Az árvíz érkezése fenyeget (*Tájékoztató káresetről*), tán jogos büntetés lenne az emberiség számára, amennyiben az özönvízre is gondolunk. Az árvíz helye jó esetben nem más, mint az ártér, mely olyan „hiány”, olyan medence, gyűjtőterület, amely befogad, elvisel, eltűr nagy dolgokat is. De mi van, ha a víz kilép medréből, elsodor mindent, ami ember és emberi. Az árvíz még nem jött el, ám *ebből* a nézőpontból, a költő nézőpontjából, az árvíz helye is épp elég fenyegető.

